

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ МЕДИАСАУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕОРИЯЛАРЫ МЕН ТҮЖЫРЫМДАМАЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ ДАМУ

Хайдарова Аружан Бекісқызы

aruzhan.khaydarova2003@mail.ru

Шетел тілдері және мәдениетаралық байланыс білім бағдарламасының 2 курс магистранты
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, п.ғ.к, қауымдастырылған профессор - Абдол Э.Д.

Теориялық әдебиетте медиа сауаттылықты қалыптастыру мәселелері көбіне грамоттылық концепциясын кеңейту қажеттілігін негіздеу және оқу процесінде әртүрлі мәтін түрлерін, соның ішінде медиамәдениет мәтіндерін, кеңінен қолдану тұрғысынан қарастырылады[1].

Педагогикалық теория мен практикада «сауаттылық» дәстүрлі түсінігін қайта ойлау ХХ ғасырдың 80-ші жылдарында білім мазмұнын жаңарту контекстінде басталды. Бұл педагогикалық категория қазіргі заманғы тұрғыдан қарастырылып, «функционалдық сауаттылық» ұғымы пайда болды, ол бұрынғы тек оқу және жазу дағдысын білдіретін түсініктен ерекшеленеді.

Соңғы жиырма жыл ішінде сауаттылыққа деген қызығушылық, яғни қазіргі қоғамда тиімді қызмет ету үшін қажетті компетенциялар жиынтығы ретінде, екі фактордан күшейді: біріншіден, қоғамның ақпараттануы мен білім экономикасына өту процесі, екіншіден, білім беруді гуманизациялау мен гуманитаризациялау қажеттілігін түсіну. Қоғамда жеке тұлғаның әр саласында табысты болуы оның сауаттылығы мен білім деңгейіне тікелей байланысты деген пікір қалыптасты [2].

Сауаттылықтың әртүрлі трактовкалары мен түрлері пайда болғандықтан, зерттеуші Х.Графф грамоттылыққа қатысты кең таралған кейбір түсініктерді миф деп қарастырады. «The Labyrinths of Literacy» (1995) еңбегінде ол бірнеше негізгі қорытынды жасайды, олардың мақсаты — қауіпті мифтердің әсерін азайту:

- сауаттылық тарихпен тығыз байланысты, қазіргі барлық қалыптасқан концепциялар тарихи негізделген;
- сауаттылық теориялық концепциялары практикалық тексеруді қажет етеді;
- сауаттылық құндылық жүйесіне бейтарап бола алмайды;
- сауаттылықтың әртүрлі түрлері бар, олар өзара тығыз байланыста өмір сүреді;
- Бір жиынтық сауаттылық басқа жиынтықтан артық емес, сондықтан әртүрлі континуумдарды қарастыру қажет;
- сауаттылыққа ие болу күрделі процесс, білім алушылардың кездесетін қиындықтарын түсіну және талдау маңызды;
- сауаттылыққа үйренудің әртүрлі формалды және формалды емес тәсілдері бар.

Х.Графф ұсынған принциптер қазіргі заманауи сауаттылық ландшафтысын түсінудің кілті болуы мүмкін. Қазіргі қоғамда адамдардың көбісі дәстүрлі, тек баспа мәтінімен байланысты сауаттылық түсінігі қазіргі заманғы дағдылар мен қабілеттерді қамти алмайтынына алаңдауда. Білім беру процесі қазіргі таңда ақпарат ағынының қанықтылығын, қолданылатын электрондық ақпарат көлемін, жаңа интерактивті қарым-қатынас табиғаты мен цифрлық медианың көпмодальды формаларын ескермейді. К.Тайнердің айтуынша, «сауаттылық» көпқырлы термині анахронизмге айналған. Қоғамға қазіргі заман талабына сай жаңа сауаттылық түсінігі қажет деген пікір кең таралған.

Сауаттылық концепциясын кеңейтуді аутентичтік және жеке тұлғаға бағдарланған оқыту принципіне қызығушылық танытқан зерттеушілер мен педагогтар қолдайды. Олар оқу

процесінде мәтін түрлері мен жанрларын кеңейтіп, медиамәдениет артефактілерін қосу қажеттігін айтады.

Бұл мәселе ғылыми дискуссияларда ерекше маңызды, себебі көптеген зерттеушілер тіл пәндерін оқытуда классикалық әдеби мәтіндермен қатар заманауи медиатексттерді міндетті түрде қолдануды қолдайды. Мысалы, P.Scholes «The Rise and Fall of English» еңбегінде әдеби мәтіндерге қатал канондардан бас тартуды, ағылшын тілін оқытуға фильмдер, телевидение, жарнама, Интернет және басқа масс-медиа құралдарын қосуды ұсынады [3].

Американдық педагог Д.Берк пікірінше, оқу процесінде тек әдеби мәтіндерді немесе медиатексттерді қоса алғанда әртүрлі мәтіндерді қолдану мүмкіндігі туралы пікірталас философиялық дауға ұқсайды. Оның ойынша, жауап маңызды емес — оқушыларға кез келген мәтінді оқу және оның мақсатын, мәнін, негізгі идеясын, әлеуметтік контекстін түсінуді үйрету қажет. Тіл жүйесі — тек мәнді жеткізетін бір жүйе, бүгінгі мәселе — оқытушылар мен студенттер үшін қандай құралды қолдану тиімді екенін анықтау. Студенттерге дұрыс шешім қабылдауды, нақты тапсырманы орындау үшін дұрыс құрал табуы үйрету — білім беру жүйесі мен медиабілім үшін маңызды міндеттердің бірі.

Медиатексттерді оқу процесіне интеграциялау:

а) оқу тиімділігін арттырады, өйткені ол студенттердің жеке қызығушылықтарын ескеріп, «үй мәдениетін» қосады;

б) әртүрлі оқу стратегияларын қолдануға мүмкіндік береді, мультикультуралық аудиторияның мүдделерін ескереді;

в) шығармашылық, өзін-өзі білдіру, топпен жұмыс істеу және кәсіби дағдыларды дамытады.

Дегенмен, медиатексттер қазіргі мәдениетте маңызды орын алып жатса да, олардың көпшілігі, әсіресе электронды және аудиовизуалды түрлері, оқу аудиториясында жеткілікті деңгейде қарастырылмайды. Себептер: студенттердің арнайы дайындық жетіспеушілігі, масс-медиа материалдарын дұрыс пайдаланбау, оқу бағдарламасымен сәйкессіздігі.

Кейде медиатексттер тек мотивацияны арттыру, иллюстрация немесе ақпарат көзі ретінде қолданылады. Оқытушылар медиатекстті зерттеу объектісі ретінде қарастырмайды. Р.Хоббстың пікірінше, көп оқытушылар масс-медиа, әсіресе телевидение, дәстүрлі білім жүйесінің жауы деп қарайды және оқушыларға медианы дұрыс түсінуге көмектеспейді.

Бүгінде кино, телевидение, Интернет пен басқа масс-медиа рөлін жоққа шығару қиынсыз, және білім беру қауымдастығы медианың әсері медиатекстті дұрыс интерпретациялауға тікелей байланысты екенін түсінеді. Медиатексттерге алдын ала қарсылық көрсету және оларды елемеу оқушылардың медиамәдени өнімдерді талдауына жеткілікті қолдау көрсетпейді. ХХІ ғасырда әр оқу орны оқушыларға айналадағы медиамәдениетті дұрыс түсінуді үйрететін орын болуы тиіс [4].

Жоғарыда айтылғандай, сауаттылық концепциясын кеңейту қажеттілігі әлеуметтік және экономикалық шындықтың өзгеруін көрсетеді: мәдениаралық байланыстардың өсуі; әртүрлі дискурс түрлерін қолдану мен біріктірудің жеделдеуі; әртүрлі формалардағы медиатексттердің қолжетімділігі; олардың конвергенциясы және мультимедиялық формалардың пайда болуы; кәсіби және жеке мақсаттарда қолданылатын коммуникация арналарының көбеюі; білім беру жүйесіндегі идеалдар мен күтілімдердің өзгеруі; жаңа медиа құралдарының саяси процестерге әсері; және жаһандану жағдайында еркін нарықтық экономикаға байланысты еңбек нарығындағы өзгерістер [5].

Осы контексте білім берудің жаңа тәсілдері сауаттылықты бүтін, монолиттік ұғым ретінде қарастырудан гөрі, оны әртүрлі, көптүрлі сауаттылыққа бөлу тиімді екенін ұсынады. Әрбірі өзіндік ерекшеліктерге ие. Теориялық әдебиетте бұл көптүрлі сауаттылық: компьютерлік сауаттылық (computer literacy), ақпараттық сауаттылық (information literacy), визуалды сауаттылық (visual literacy), медиасауаттылық (media literacy), цифрлық сауаттылық (digital literacy) және тағы басқа түрлерін қамтиды. Сонымен қатар мәдени, тарихи, моральдық, экологиялық, эмоционалдық сауаттылыққа да бөлінеді.

Кейбір зерттеушілердің пікірінше, бұл сауаттылық түрлерін бөлек оқыту процестерді толық түсінуге ықпал етпейді.[6] Білім берудегі өзгерістерді түсінудің кілті – әртүрлі сауаттылықтардың себептері, мақсаттары мен дағдыларының қиылыстарын зерттеу, олардың ортақ сипаттары, компетенциялар және педагогикалық технологиялар арқылы белгілі тарихи кезеңге тән заңдылықтарды анықтау.

Мультисауаттылық теориясы мен сауаттылық концепциясын кеңейту қажеттілігі контекстінде зерттеушілер мен педагогтар коммуникация және ақпарат салаларына қатысты алты негізгі грамоттылық түрін бөліп көрсетеді. Бұл түрлер қазіргі қоғамның өзгеріп отырған коммуникативтік қажеттіліктерін анықтауда басты рөл атқарады, онда адамдар электрондық дыбыстар, бейнелер мен мәтіндер ағынында өмір сүреді. Аталған мультисауаттылық түрлері: медиа сауаттылық, компьютерлік сауаттылық, визуалды сауаттылық, ақпараттық сауаттылық, желілік сауаттылық және технологиялық сауаттылық.

- Компьютерлік сауаттылық – компьютер құрылымы мен жұмыс принципін түсіну, алдыңғы қатарлы қолданушы дағдыларын меңгеру, компьютерлік ортада еркін әрекет ету, компьютерлік мәдениетке ие болу және компьютерлік технологияларды белсенді қолдану қабілеті.

- Желілік сауаттылық – желіден ақпарат алу, оны өңдеу, басқа деректермен біріктіру, талдау және шешім қабылдау қабілеті, сондай-ақ кәсіби немесе жеке мәселелерді шешу үшін ақпаратты пайдалану.

- Технологиялық сауаттылық – іс-әрекет процесіне қатысатын барлық ресурстарды (адамдық, техникалық, институционалдық және т.б.) тиімді пайдалану қабілеті, мәселені талдау және шешім қабылдау.

- Ақпараттық сауаттылық – ақпаратты әртүрлі көздерден табу, талдау, бағалау, синтездеу және қолдану қабілеті.

- Медиа сауаттылық – БАҚ табиғатын түсіну, медиатексттерді декодтау, бағалау, талдау және құрастыру қабілеті.

- Визуалды сауаттылық – әртүрлі медиа форматтардағы визуалды бейнелерді жасау және интерпретациялау қабілеті.

К.Тайнер бұл сауаттылықтарды екі топқа бөледі:

- 1.Құралдық сауаттылық (tool literacies): компьютерлік, желілік және технологиялық — жаңа технологиялардың ғаламдық таралуымен байланысты.

- 2.Репрезентациялық сауаттылық (literacies of representation): ақпараттық, визуалды және медиасауаттылық — ақпаратты талдау және мәнін түсіну үшін маңызды.

Соңғы жылдары цифрлық сауаттылық мәселесі де белсенді талқылануда. Цифрлық сауаттылық — адамның цифрлық технологияларды ақпаратқа қол жеткізу, басқару, синтез жасау, медиатекст құру және жаңа білім қалыптастыру үшін қолдану қабілеті. Біз цифрлық технологияларды меңгеруді технологиялық революция кезеңінің бір бөлігі және жаңа мүмкіндіктерге қол жеткізу құралы ретінде қарастырамыз. Тайнер терминологиясы бойынша цифрлық сауаттылық — құралдық грамоттылық[7].

Сондай-ақ мульти сауаттылық жүйесінде екі топты айқындауға болады:

- Құралдық сауаттылық: цифрлық, компьютерлік, желілік және технологиялық.

- Репрезентациялық сауаттылық: ақпараттық, визуалды және медиасауаттылық.

Біздің зерттеу үшін репрезентациялық сауаттылық ерекше маңызды. Бұл категория медиабілімнің негізгі ұғымдарын қамтиды. Медиасауаттылық осы үш сауаттылық ішінде ең дамыған теориялық базаға ие, бұл көптеген жылдар бойғы зерттеулер нәтижесі.

- Ақпараттық сауаттылық — ақпаратты іздеу, талдау, бағалау және қолдану қабілеті, бірақ медиасауаттылық сияқты көпқырлы медиасредамен өзара әрекеттесуді қамтымайды.

- Визуалды сауаттылық — визуалды бейнелер арқылы коммуникация жасау, оларды бағалау және құрастыру қабілеті. Медиа мәдениетпен тығыз байланысты (кино, теледидар, визуалды жарнама), бірақ классикалық өнер түрлерін де қамтиды.

Медиасауаттылық, ақпараттық және визуалды грамоттылықтар — репрезентациялық грамоттылықтар ретінде ақпаратпен тиімді жұмыс істеуге бағытталған, когнитивтік

дағдыларды дамытады: талдау, синтез, интерпретация және бағалау.[8] Олардың белгілі бір қолдану салалары бар, бірақ бұл өзара байланыс медиасауаттылықты дамыту процесінде қолайлы болып табылады. Осылайша, медиатекспен жұмыс барысында барлық үш сауаттылық бір мезгілде дамиды, бұл мульти сауаттылық принципін іске асырады.

Зерттеу мақсаттары мен медиабілім берудің принциптерін ескере отырып, біз тілдік және медиабілімді біріктіріп оқытудың әдістемелік принциптерін жасадық:

• Шет тілдік коммуникативтік құзыреттілікті және медиасауаттылықты кешенді дамыту принципі;

- Диалог принципі;
- Пәнаралық интеграция принципі;
- Интертекстуалдық принцип;
- Көпсала сауаттылықтарды дамыту принципі;
- Сыни ойлауды дамыту принципі;
- Шығармашылық потенциалды дамыту принципі;
- Студенттердің сыни автономиясын дамыту принципі.

Көптеген принциптер бұрыннан белгілі болса да, жаңа білім беру мәндері мен құндылықтарына байланысты олар жаңа интерпретация алады.

Диалог принципі

Зерттеліп отырған білім беру контекстінде диалог принципі келесі факторларды ескере отырып қайта қаралып, интерпретацияланады:

1.Студенттердің медиасауаттылықты дамыту процесі аутентікті медиатексттерге сүйенеді.

Аутентікті медиатексттермен жұмыс студенттерге кең мәдени фон қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл өз тіліндегі және шет тіліндегі мәдени ұғымдарды салыстырумен, сондай-ақ мәтіндер мен жаттығуларда көрсетілген «мәдени универсалдарды» меңгерумен байланысты. Нәтижесінде екінші тілдік тұлғаның тезаурусы (мәліметтер мен ұғымдар жүйесі) мәдени тұрғыдан байытылады. Осы контексте медиабілім беру процесі тіл факультеттерінде мәдениеттер мен өркениеттер арасындағы тұрақты диалог ретінде көрінеді.

2.Шет тіліндегі медиатекспен жұмыс кезінде оқу процесін диалогизациялаудың басты факторларының бірі — ана тілі мен шет тілінің диалогы.

Қазіргі педагогикада шет тілін меңгеру, яғни «шет тілділік», диалогтық қарым-қатынасқа қабілеттіліктің негізгі сипаттамасы болып табылады. Тілдік диалогқа қатысқанда, білім беру субъектілері әртүрлі концептуалды жүйелерді салыстырып, санасын байытып, өз шындықтарын кеңейтеді. Осылайша, ана тілі мен шет тілінің өзара әрекеттесу деңгейінде жүргізілетін диалог студенттің тұлғалық дамуы мен өзін-өзі жетілдіру механизмі ретінде қарастырылады.

3.Диалогизм медиабілім берудің негізгі сипаттамаларының бірі болып табылады яғни медиамәдени құбылыстарды шет тіліндегі медиатексттер арқылы зерттегенде, диалог педагогикалық технология деңгейінде қамтамасыз етіледі. Диалогтық оқу моделі оқу қызметін ұйымдастырудағы жалғыз мүмкін тәсіл болып саналады. Диалог тек өзара диалогқа дайындық болған жағдайда ғана мүмкін, сондықтан мұғалім аудиторияда сенім, құрмет, бір-біріне жақындау және ашылу ниетін тудыратын диалогтық стратегияларды қолдануы тиіс.

4.Қазіргі философиялық түсінікте мәдениет ішкі диалог ретінде, адам жинақтаған мәдени байлықты үнемі қайта интерпретациялау процесі ретінде қарастырылады, ал «диалогтық өзара әрекет жаңа аспект ретінде — мағынаны ұйымдастыратын мәдени форма ретінде көрінеді».

Медиамәдениет пен медиатексттерді интерпретациялау процесінде жеке сананың деңгейінде сыртқы және ішкі диалог жүреді. М.М. Бахтин бойынша, «диалогтық реакция кез келген мәлімдемені персоналдастырады, ол оған жауап береді». Медиатекспен жұмыс кезінде жеке тұлғаның ішкі диалогы сыртқы байланыстар жүйесіне еніп, мағынаның қалыптасуы мен бұрынғы мәндердің қайта интерпретациялануы жүзеге асады. Индивид

медиа-тексттің диалогтық шындығы арқылы өзін түсінеді, сол арқылы өзіне өзгерістер енгізіп, өзгеріп жатқан әлемде күрделі мәселелерді шешуге қабілеті артады.

Тілдік және медиабілім беруді интеграциялау жағдайында диалог, оның заманауи философиялық түсінігінде адамзат қоғамын дамытуға бағытталған кез келген іс-әрекетсіз мүмкін емес, маңызды рөл атқарады. Диалог принципі оқытуда ана және шет мәдениеттер деңгейінде, ана және шет тілдері деңгейінде, педагогикалық технология деңгейінде, сондай-ақ білім алушылардың тұлғалық санасы деңгейінде жүзеге асады.

Пәнаралық интеграция принципі әлемнің тұтастығы идеясының таралуы және пәндік оқытудан тұтас оқытуға өту сияқты ұзақ мерзімді стратегиялық міндетті шешу қажеттілігі контекстінде ерекше мәнге ие.

Қазіргі ғылымда «түрлі зерттеу әдістерінің үздіксіз көбеюі, жабықтығы, биосфера мен қоғамды зерттеу тәсілдерінің қабаттасуы, интеграция мен синергия тенденцияларымен үйлесуі» байқалады. Белгілі зерттеушілер атап өткендей, нақты құбылыстарды талдағанда ғылым салаларының шекаралары «көрінбеген үйлесімділікке» ие болады.

Білім беру жүйесі үшін бұл пәнаралық интеграцияны күшейту қажеттілігін білдіреді.

Н.Чебышев пен В.Каган концепциясында пәнаралық интеграция сапалы маман даярлаудың ғылыми-практикалық негізі ретінде қарастырылады. Зерттеушілердің пікірінше, ХХІ ғасыр маманы «интегралдық ойлау типіне» ие болуы тиіс, бұл кәсіби қызметте сапалы шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Әрбір танымдық немесе кәсіби тапсырма өз табиғаты бойынша пәнаралық, кешенді, интегралдық жүйе болып табылады, сондықтан оны жүйелік талдау және шешімнің тұтас моделін құру қажет.

Пәнаралық интеграция принципінің медиабілім беру мен тіл оқытудағы маңызы:

1) Еуропалық білім кеңістігін қалыптастыруда жоғары білімді реформалаудың басым бағыттарының бірі — пәнаралық стратегияны қолданатын оқыту. БАҚ және медиа-мәдениетті зерттеу пәнаралық бағдарламаларға жатады, бұл жаңа білім саласын құруға бағытталған.

2) Пәнаралық интеграция әлемді жүйелі қабылдау, тар көзқарасты жеңу және мәдениеттердің өзара енуін қамтамасыз етеді. Бұл тілдік дайындықпен біріктірілген медиабілім беруде, студенттердің екінші тілдік тұлғасының ақпараттық тезаурусын қалыптастыруда маңызды.

Сыни ойлауды дамыту принципі

• Қазіргі ақпараттық қоғамда білім беру жүйесі тәуелсіз, сыни ойлай білетін қоғам мүшелерін тәрбиелеу міндетін атқарады.

• Критикалық ойлау — рационалды рефлексивтік ойлау, мәселені шешуге бағытталған.

• Медиаоқытуда медиасауаттылықты сыни ретінде қарастыру ұсынылады, яғни медиасауаттылық негізінде критикалық ойлау жатыр].

Іске асыру:

1. Мотивация проблемалық сұрақтар мен тапсырмаларға негізделуі тиіс;

2. Студенттер өз ойларын қорғай білуі керек;

3. Парлық немесе топтық жұмыс арқылы пікір алмасу ынталандыруы қажет.

Шығармашылық әлеуетті дамыту принципі.

Медиа білім беру теориясы мен тәжірибесінде медиасауаттылықты дамыту процесі оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамытуымен тығыз байланысты. Бұл мақсатты қою негізінде қазіргі заманғы әлеуметтік шығармашылық теориялары жатыр, олар шығармашылық процессті әлеуметтік және коллективтік табиғаты бар ерекше диалог ретінде қарастырады, көбінесе топтық жұмыста жүзеге асады[9]. Мұндай көзқарас шығармашылықты саналы түрде дамыту мүмкіндігін білдіреді, өйткені «шабыт адам қызметінің бір формасы ретінде («адамшылданған» шығармашылық) өз қызметін саналы түрде дамыту ретінде көрінеді, яғни өз ісін жетілдіру — қалыптасқан тәсілдерден саналы түрде бас тарту және жаңа тәсілдерді саналы түрде құру, нақты тапсырма жағдайларына сәйкес».

Шет тілі мен медиа білімін интеграциялау жағдайында студенттердің шығармашылық әлеуетін дамыту принципін жүзеге асыру келесі қағидаларға сүйенеді:

1. Шет тілді медиатексттермен жұмыс кезінде студенттердің шығармашылық әлеуетін іске қосу үшін қажетті жеке қасиеттері мен қабілеттері дамиды. Қазіргі шығармашылық зерттеулерінде мұндай қасиеттерге: тәуелсіздік, ойлауда стандартты емес тәсілдер және дәстүрлі көзқарастардан бос болу, қызығушылықтың кеңдігі, жаңа тәжірибеге ашықтық, мінез-құлықтық және когнитивтік икемділік, тәуекелге дайындық, диалог және рефлексия қабілеті жатады. Бұл қасиеттер шет тілді медиатексттермен жұмыс кезінде аналитикалық және интерактивті оқу әдістерінің көмегімен дамиды, өйткені оқу процесі диалог принципіне негізделген: медиатексттерді сыни талдау диалогтық процесс ретінде жүргізіледі, рефлексия қабілетін дамыту, әлеуметтік өзгерістер контекстінде өзін түсіну мүмкіндіктері жасалады. Сонымен қатар, медиатексттермен жұмыс кезінде кері процесс те жүреді: қазіргі психологияда шығармашылық өнім «ішкі-сыртқы» деп қарастырылады, яғни ол тек сыртқы жағдайды ғана емес, сонымен қатар әрекет етушінің функционалды органдарын өзгертеді. Бұл кез келген шығармашылық әрекет кезінде оқушының тұлғалық дамуы, әлемді қабылдау тәсілдерінің өзгеруі жүреді дегенді білдіреді.

2. Шет тілді медиатексттермен өзара әрекеттесу студенттердің шығармашылық әлеуетін дамыту үшін қажетті әлеуметтік контекст жасайды. Зерттеушілердің пікірінше, шығармашылық әрекеттің әлеуметтік контекстінің құрамына: тұлғааралық қарым-қатынас ортасы, пәндік орта және әлеуметтік-мәдени орта кіреді. Бұл компоненттердің барлығы шет тілді медиатексттермен жұмыс кезінде кездеседі: тұлғааралық қарым-қатынас ортасы — медиатексттер студенттердің жеке мәдени немесе кәсіби қызығушылықтарына сәйкес келетін кезде; пәндік орта — шығармашылық тұлға (оқушы), медиакультураны зерттеу саласы және оның шығармашылық өнімі арасындағы өзара әрекеттесу, өнімге кәсіби қоғам мойындауы беріледі (оқу процесінде мұғалім мен оқу тобы рөл атқарады); әлеуметтік-мәдени орта — мәдени әртүрлілікті көрсететін және сыртқы мәдени әсерге ашық медиа мәдениет, шығармашылық әлеуетті іске қосуға ықпал етеді.

3. Қарсылықтар мен проблемалық жағдайларды қарастыру шет тілді медиатексттермен жұмыс кезінде студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытуға қозғаушы күш болып табылады. Объективті әлеуметтік және субъективті тұлғалық алғышарттардан бөлек, шығармашылық әрекетті жүзеге асыру үшін қарсылық, проблемалық жағдай немесе шығармашылық тапсырманың болуы маңызды. Бұл шарт шет тілді медиатексттермен өзара әрекеттесу кезінде сақталады, себебі талдау мен талқылаудың пәні мәтіндегі қарсылық немесе проблемалық жағдай болып табылады. Сонымен қатар, «проблемалық» элемент оқу технологиясында да сақталады, проблемалық-жобалық тапсырмалар мен шығармашылық шешім іздеуге арналған түрлі әдістер арқылы. Оқу процесінде шет тілді медиатексттермен жұмыс студенттердің «шығармашылық танымдық әлеуетін» белсенді түрде ашады.

4. Медиатекстпен жұмыс кезінде студенттер әртүрлі шығармашылық әрекеттерді орындайды, оларды екі санатқа бөлуге болады: қабылдаушы-модельдеуші және репродуктивті-продуктивті шығармашылық.

- Қабылдаушы-модельдеуші шығармашылық шет тілді медиатекстті «басқа шығармашылықтың объективті өнімі» ретінде қабылдау мен түсіну процесінде пайда болады; бұл танымдық және түрлендіргіш шығармашылық, жеке тұлғаның әлемге өз көзқарасын модельдеуді қажет етеді, ол тілдік және энциклопедиялық білімдерді, тұлға тәжірибесін және ағымдағы қабылдауларды біріктіруді талап етеді.

- Репродуктивті-продуктивті шығармашылық медиатексттердің әртүрлі формаларын студенттердің шығармашылық қайта өңдеу немесе жасау процесінде пайда болады, бұл жерде әдетте «қоғамдық қолжетімді ресурстар» (тілдер мен жанрлар) қолданылады. Сондықтан бұл көбінесе репродуктивті-продуктивті, таза продуктивті емес шығармашылық болып табылады, қазіргі заманғы философиялық түсінікке сәйкес, шығармашылықта жаңалық критерийі салыстырмалы мағынаға ие. Сонымен қатар, репродуктивті-продуктивті шығармашылық қазіргі медиакультурадағы интертекстуалдылық пен «ремикс» мәдениетінің кеңею контекстінде табиғи түрде көрінеді. Әлеуметтік шығармашылық теорияларында

репродуктивті-қайталаушы іс-шаралар шығармашылықтың жоғары деңгейіне жету үшін міндетті кезең болып табылады.

Қорытындылай келе, шығармашылық әлеуетті дамыту бағытталуы шет тілді медиатексттермен интеграцияланған тілдік және медиа білім беру процесінің интегралды сипаттамасы болып табылады. Бұл принцип: жеке қасиеттер мен қабілеттерді дамыту, шығармашылық әрекет үшін қажетті әлеуметтік контекст құру (тұлғааралық қарым-қатынас, пәндік және әлеуметтік-мәдени орта), медиатекст мазмұны мен оқу технологияларында «проблемалық элементтерді» қамтамасыз ету, әртүрлі шығармашылық әрекеттерді жүзеге асыру.

5. Сыншыл автономияны дамыту принципі.

Қазіргі педагогикада студенттердің дербестігін дамыту толыққанды қызметке дайындықтың міндетті шарты ретінде. Білім беру процесінде әдетте бұл танымдық дербестік немесе оқу автономиясын дамыту деп аталады.

Оқу автономиясын дамыту мәселесі шет тілі мен медиа білімінде өзекті. Шет тілін оқыту әдістемесінде оқу әрекетіндегі автономияны қалыптастыру басты принциптердің бірі ретінде қарастырылады. Автономияны дамыту «өздігінен дамитын эмоционалды жетілген, интеллектуалды-танымдық организмге» тұлғаны айналдырудың қажетті шарты ретінде қарастырылады, шет тілін өзін-өзі оқыту негізі болып табылады. Оқу автономиясының сипаттамаларына: іскерлік белсенділік, конструктивтік және шығармашылық әрекет, өзін-өзі бағалау және қажетті оқу компетенцияларын меңгеру жатады; оқу процесінің нәтижесі мен жауапкершілігін түсіну. «Лингвист студентінің автономия деңгейі оның шет тіліндегі сөйлеу тәжірибесінің қалыптасуына тікелей әсер етеді».

Медиа білімінде мақсат — студенттердің медиасауаттылықты дамытудың барысында сыншыл автономиясын қалыптастыру. Сыншыл автономия — медиатекст мазмұнын дербес, саналы және сыни бағалау қабілеті, медиатекст тақырыбы немесе проблемасы бойынша тәуелсіз ой қалыптастыру. Бұл ұғым сыншыл автономияны дамыту принципінің негізін құрайды.

Оқу автономиясы мен медиа біліміндегі сыншыл автономия ұғымдары әртүрлі, бірақ оларды біріктіретін сипаттамалар бар: шешім қабылдауда жауапкершілік, жоғары дәрежеде дербестік және танымдық белсенділік. Сондықтан медиатекстпен жұмыс кезінде сыншыл автономияны дамыту шет тілін оқудағы кейбір автономия аспектілерін дамытады.

Сыншыл автономия принципі сыншыл ойлау принципімен тығыз байланысты, өйткені автономия медиатексттерді сыни ойлау негізінде талдауды талап етеді. Дегенмен, бұл принциптер медиасауаттылықтың дамуының әртүрлі заңдылықтарын көрсетеді. Сыншыл автономияның негізгі ұғымы — автономия, сондықтан басты назар жеке тұлғаның дербестігін, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі басқару және өзін-өзі ұйымдастыру қабілетін дамытуға қойылады.

Сыншыл автономияны дамыту принципін жүзеге асыру медиатексттермен өзара әрекеттесу барысында өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі жүзеге асыру механизмдерін қалыптастыратын оқу технологияларын қолдануды талап етеді, сыншыл ойлауды дамытады, шығармашылық тәжірибе жинақтайды. Проблемалық материалдарды қолдану, пікірталасты ынталандыру сияқты барлық белсенді оқу формалары қажетті мотивация мен «таңдау және дербес, бірақ жауапты шешім қабылдау мүмкіндігін» қамтамасыз етеді, бұл шет тілді медиамәдениетті мәтіндерімен сыншыл автономды өзара әрекеттесу қабілеті үшін қолайлы контекст жасайды.

Қорытындылай келе, ұсынылған принциптер жиынтығы шет тіліндегі медиатекстке сүйенген тілдік және медиа білімнің интеграцияланған оқыту процесінің негізгі заңдылықтарын анықтайды және келесі дидактикалық және әдістемелік тапсырмаларды шешуге бағытталған:

- шет тіліндегі коммуникативтік компетенция мен медиасауаттылықты өзара байланысты дамыту үшін дидактикалық-әдістемелік жағдай жасау;
- тілдер мен мәдениеттер, педагогикалық технология және студенттердің жеке санасында диалогизмді қамтамасыз ету;

- мәдени кеңістік мәтіндерінің арасындағы сәйкестіктерді жүргізу және оларды интертекстуалдылық тұрғысынан талдау;
- медиатексттермен жұмыс кезінде пәнаралық интеграцияны күшейту арқылы интегралды ойлау типін дамыту;
- студенттердің сыншыл ойлауын және шығармашылық әлеуетін дамыту;
- шет тілді медиамәдениетті мәтіндерімен адекватты өзара әрекеттесу үшін сыншыл автономияны қалыптастыру.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Александров Е.П. Интегрированное медиаобразование в процессе подготовки будущих юристов // Медиаобразование сегодня: содержание и менеджмент : материалы междунар. науч.-практ. конф. / Гос. ун-т упр.— М., 2002.— С. 6-7.
2. Баженова Л.М. Принципы обучения школьников основам экранной грамотности // Специалист.— 1993.— №5.— С. 6-8.
3. Бондаренко Е.А. Медиаобразование как фактор реализации стандартов в образовательной области «Обществознание» // На пути к 12-летней школе: сб. науч. тр. / под ред. Ю.И. Дика, А.В. Хуторского.— М.: ИОСО РАО, 2000.— С. 188-194.
4. Бондаренко Е.А., Журин А.А. Состояние медиаобразования в мире // Педагогика.— 2002.— №3.— С. 88-98.
5. Гура В.В. Информационная культура как педагогическая цель медиаобразования в информационно-образовательной среде вуза // Медиаобразование сегодня: содержание и менеджмент : материалы междунар. науч.-практ. конф. / Гос. ун-т упр.— М., 2002.— С. 24-25.
6. Зазнобина Л.С. Стандарт медиаобразования, интегрированного с различными школьными дисциплинами // Стандарты и мониторинг в образовании.— 1998.— №3.— С. 26-34.
7. Зазнобина Л.С. Технология интеграции медиаобразования с различными учебными дисциплинами // На пути к 12-летней школе: сб. науч. тр. / под ред. Ю.И. Дика, А.В. Хуторского.— М.: ИОСО РАО, 2000.— С. 178-182.
8. Жарковская Т.Г. Экспериментальная проверка приемов интеграции медиаобразования с предметами гуманитарного цикла // На пути к 12-летней школе: сб. науч. тр. / под ред. Ю.И. Дика, А.В. Хуторского.— М.: ИОСО РАО, 2000.— С. 347-355.
9. Журин А.А. Сообщения масс-медиа с научно недостоверной информацией и возможности их использования в учебном процессе // На пути к 12-летней школе: сб. науч. тр. / под ред. Ю.И. Дика, А.В. Хуторского.— М.: ИОСО РАО, 2000.— С. 362-369.